OPINII CRITICE DESPRE OPERA ȘTIINȚIFICĂ A LUI OVIDIU BÎRLEA REFLECTATE ÎN CORESPONDENȚA PRIMITĂ

Lect.univ.dr. Ionela Carmen BANȚA
Universitatea din Craiova
carmenbanta74@yahoo.com

Abstract:

The correspondence archive of the key personalities of the Romanian culture and science are necessary in order to draw up their psycho-intellectual profile. The private correspondence of the important cultural figures rounds up their moral portrait, and becomes a rich source of documentation.

As a result of our research on Ovidiu Bîrlea's private archives in the library of the Faculty of Greek-Catholic Theology in Blaj, we have found a significant number of letters received from Petru Caraman, Nicolae Bot and Ion Taloș. The letters include valuable scientific information that helps the folklorist Ovidiu Bîrlea to shape his own ideas with the help of the specialists of the time and, to receive answers to questions arisen during his field and archival research.

Keywords: Bîrlea, correspondence, letters, culture.

Repunerea pe „harta personalităților remarcabile ale culturii române" a lui Ovidiu Bîrlea **(**1917–1990) nu este întâmplătoare. A reprezentat, prin formația sa intelectuală și prin opera sa de factură hasdeniană, un destin care s-a identificat, mai bine de jumătate de veac, cu domeniile culturii populare. Tot mai multe scrieri despre viața și opera sa[1] au apărut în ultima vreme, ca o

[1] Reeditări: *Istoria folcloristicii românești* (cuvânt înainte de acad. *Sabina Ispas*. Ediţie îngrijită şi bibliografie de *Carmen Banţa*, *Editura Aius*, Craiova, *2010*); *Mica enciclopedie a poveștilor românești*, Studiu introductiv de Ioana Repciuc, Editura Aius, Craiova, 2014); corespondență primită (*Ovidiu Bîrlea – ediție critică din fondurile documentare inedite*, Ionela Carmen Banța, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București, 2013); corespondență trimisă (George Meniuc, *Pagini de corespondență*, ediţie îngrijită, studiu introductiv Elena Ţau, Chişinău, 2010); dialog epistolar *Petru Caraman. Corespondență* (ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu, introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2016). Iordan Datcu

BDD-V3076 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 3.21.248.47 (2024-04-23 22:43:54 UTC)

recunoaștere și mulțumire pentru întreaga sa activitate în domeniul folcloristicii, etnologiei și chiar a beletristicii.

Meritul de necontestat este acela că Ovidiu Bîrlea a contribuit la impunerea folcloristicii în rândul științelor moderne (o ştiinţă reprezentativă pentru cultura română), prin culegerile realizate, prin metoda folosită, prin studiile scrise sau prin unica istorie a acesteia. A publicat cărţi fundamentale în domeniul etnologiei şi folclorului: Antologii – *Antologie de proză populară epică* (2 vol., 1966), *Petrea Făt-Frumos. Poveşti populare româneşti* (1967), *Rumanische Volks Marchen* (în colaborare cu Felix Karlinger, 1969), *Horea şi Iancu în tradiţiile poporului* (în colaborare cu Ioan Şerb, 1972), *Mica enciclopedie a povestirilor româneşti* (1976); volume (sinteze și studii) – *Poveştile lui Creangă* (1967), *Metoda de cercetare a folclorului* (1969), *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu* (în colaborare cu Ion Muşlea, 1970), *Problemele tipologiei folclorice* (în colab. cu Dumitru Caracostea, 1971), *Poetica folclorică* (1976), *Istoria folcloristicii româneşti* (1974), *Folclorul românesc* (2 vol., 1981, 1983), *Eseu despre dansul popular românesc* (1987), *Efigii* (1987).

De asemenea, a fost și un talentat prozator, autor de povestiri – *Urme pe piatră* (1974) şi de romane – *Şteampuri fără apă* (1974); *Drumul de pe urmă* şi *Se face ziuă. Romanul anului 1848*, ultimele două apărute postum (1999, 2001).

Lucrările sale de referinţă au fost elaborate în aşa numită perioadă „totalitară", când s-a exercitat „dictatura proletariatului" şi s-a dezvoltat ideologia comunistă în România. A fost unul dintre acele caractere puternice, intangibile, care nu a acceptat compromisul nici în plan politic, nici în cel ştiinţific sau al vieţii sociale[2].

Ovidiu Bîrlea face parte dintre puținele personalității care au trăt, timp de mai mulți ani, din scrierile sale. Multe dintre aceste studii au fost timise, pentru a fi citite și comentate, specialiștilor vremii (printre care Petru Caraman, Ion Bot, Ion Taloș), cu care a purtat o corespondență inedită, plină de informații științifice.

Scrisorile-manuscris se regăsesc în arhiva bibliotecii Facultăţii de Teologie de la Blaj, unde întâlnim *fondul personal Ovidiu Bîrlea*.

Tonul epistolelor nu este întotdeuna același, el variază în funcție de legătura (afectivă sau pur științifică) pe care o avea cu fiecare corepondent în parte. Astfel, se recunoaște relația profesor-discipol în scrisorile lui Ion Taloș

publică o monografie a folcloristului (*Ovidiu Bîrlea, etnolog și prozator*, RCR: Editorial, București, 2013).

[2] Sabina Ispas, *Cuvânt înainte* la Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcoristicii românești* (ediție îngrijită și bibliografie de Carmen Banța), Craiova, Editura Aius, 2010, p. 5.

BDD-V3076 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 3.21.248.47 (2024-04-23 22:43:54 UTC)

(care au fost păstrate într-un număr impresionant, 57 de scrisori trimise de-a lungul anilor 1963–1976); în timp ce scrisorile lui Petru Caraman (în număr de 21, sporadice, perioada 1966–1980), scot în evidență o relație apropiată, care depășește barierele preocupărilor științifice. Cu Nicolae Bot a purtat o corespondență peste 10 ani (1964–1978). Au fost găsite în arhivă 31 de scrisori care cuprind, în mare parte, aprecieri critice față de publicațiile lui Bîrlea apărute la edituri prestigioase sau reviste de specialitate recunoscute.

Vom încerca să selectăm câteva fragmente din scrisorile primite de la Petru Caraman, Ion Bot, Ion Taloș pentru a observa cum au fost percepute și ce reacții au avut aceștia față de anumite studii ale lui Ovidiu Bîrlea.

De exemplu, despre *Poveștile lui Creangă*[3] Petru Caraman în scrisoarea din 17 septembrie 1967 comentează: „*În cursul acestei luni, am primit lucrarea Dvs. «Poveștile lui Creangă», care a produs asupră-mi – cum era şi firesc – cea mai frumoasă impresie. În primul rând, a fost o surpriză nespus de mare şi totodată nespus de plăcută. Logic s-ar părea că nu trebuia să mă uimească deloc apariția unui studiu atât de substanțial semnat de acelaşi folclorist, care a publicat cu puţin mai înainte masiva colecție de basme românești după un criteriu narativ ne mai uzitat pân-acum la noi. Şi totuşi, uimirea mea a fost îndreptățită. Căci una este a culege folclor – chiar în chipul cel mai apropiat de real – şi alta e a scruta tainele creației folclorice cu acea privire analitică, nu o dată profund penetrantă, de care faceţi dovadă în acest studiu. Acum, prin această lucrare, Vă văd evoluat la un stadiu de maturitate științifică, ce vă face onoare. În anii trecuți, aici la Iaşi, la o discuție publică la Universitate, asupra operei lui Creangă – unde mă aflam absolut întâmplător – nu m-am putut opri de-a lua cuvântul în replică, după expunerile cu explicații şi aprecieri, gen critico-literar, ale conferențiarilor, pentru a le spune că se-nşeală dacă-şi imaginează că misterul creației acestui scriitor poate fi elucidat pe-o asemenea cale. Am afirmat atunci cheia înțelegerii operei sale – unică la noi prin arta şi originalitatea ei – stă în mâna folcloristului şi anume a folcloristului competent care e perfect familiar cu tematica basmelor românești şi străine, iar nicidecum în mâna criticului literar versat în problemele prozei culte. Acesta din urmă e departe de a avea pe de-o parte pregătirea, iar de pe-altă, comprehensiunea necesară pentru a observa numai cu mijloacele lui de investigație un astfel de subiect. Lucrarea Dvs. vine să confirme într-o însemnată măsură cele spuse de mine cu acel prilej. Desigur, ar trebui să scriu despre dânsa, ca s-o luăm aşa cum merită. Dar, lăsând la o parte faptul că eu am murit de 2 decenii şi mai bine pentru publicitatea pe cale tipografică, mai sunt reținut de-a o face acum şi din alt*

[3] București, Editura pentru Literatură, 1967.

BDD-V3076 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 3.21.248.47 (2024-04-23 22:43:54 UTC)

motiv: eu însumi am de dat la lumină părerile mele asupra operei acestui scriitor, aşa ca acolo va trebui în mod necesar să mă refer la lucrarea Dvs. şi să relev seriozitatea şi valoarea pe care ea o prezintă. Deocamdată, acele opinii aşternute în bună parte într-o primă redacție, stau de mult uitate în manuscrisele mele, aşteptând să mă eliberez de alte angarale, pentru a le da o formă definitivă. Voi fi fericit când o voi face, dac-o voi face… Nu voi mai trata, desigur, unele aspecte abordate de Dvs. cu o deosebită competență; dar voi avea de spus lucruri care nu au mai fost spuse şi care sunt convins că vor contribui sensibil la cunoaşterea artistului Creangă şi a mijloacelor sale de creație".

În același timp, pentru Ion Taloș lucrarea „*reprezintă o contribuție de mare preț la cunoaşterea operei humuleşteanului, lucru pentru care vă rog să-mi permiteți să vă felicit; am citit-o întreagă şi mi-am dat seama că a ieşit din condeiul unui deplin cunoscător atât al folclorului, cât şi al operei crengiste. Păcat că n-ați însoțit-o de un rezumat într-o limbă străină!*" (scrisoare din 7 oct.1967).

Despre *Metoda de cercetare a folclorului*[4] reacțiile corespondenților sunt pozitive, elogioase dar, descoperim și câteva critici constructive. Astfel, aflăm din scrisoarea trimisă 13 noiembrie 1969 că pentru folcoristul ieșean, Pentru Caraman, lucrarea „[...] *este o surpriză rară şi nespus de plăcută. Toate problemele puse în cartea Dvs. sunt pline de interes şi au o bază solidă, fiindcă autorul lor posedă şi erudiția necesară pentru a deschide orizontul cercetării, dar mai ales şi pentru că el are pe terenul folcloric o bogată experiență personală, pe care ştie s-o pună în chipul cel mai fericit la contribuție. Cartea Dvs., care se recomandă ca o investigație teoretică de prim rang în disciplina folclorului – cu caracter eminamente interpretativ şi metodologic – este în același timp de o mare utilitate pentru formarea tinerilor cercetători de azi şi de mâine în acest domeniu. S-a mai spus la noi în trecut, la răstimpuri, câte ceva cu privire la modul de a înțelege folclorul şi de a-l aborda la sursă pentru colecționarea lui. Dar totuşi, prea puțin şi sporadic* […]. *Lucrarea Dvs. umple un imens vacuum şi sunt convins că va da multora de gândit; iar ceea ce-i şi mai bine venit, va fi un stimul providențial la lucru pe căi mai bune decât cele urmate până acum. În disciplina noastră, ea înseamnă un important pas înainte. Iată de ce, iubite Domnule Bîrlea, Vă felicit din adâncul inimii. Eu privesc apariția cărţii acesteia a Dvs. ca pe-un adevărat eveniment folcloric în România de azi. Mă bucur sincer de progresele pe care le marcați mereu în manifestările Dvs. pe terenul folclorului. Eu văd în Dvs. pe cel mai de nădejde folclorist al*

[4]București, Editura pentru Literatură, 1969.

BDD-V3076 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 3.21.248.47 (2024-04-23 22:43:54 UTC)

României contemporane. Acum, cu «Metoda de cercetare…», îmi apăreţi în ipostasul specialistului definitiv consacrat: și culegător de marcă, și teoretician f. Serios".

Nicolae Bot, la 19 februarie 1970, trimite o epistolă care scoate în evidență respectul pe care îl are față de scrierile folcoristului, din care spicuim: „*Ştiu că s-ar fi cuvenit să vă scriu mai demult. Am simțit nevoia s-o fac încă de la apariția «Metodei de cercetare a folclorului»* [...]. *Cartea este excelentă, ştiţi și dumneavoastră acest lucru. Sper să apară o cronică despre ea în „Steaua" 3/1970. Numerele de până acum au fost ocupate cu jubileul revistei. Şi apariția este, din această cauză, în mare întârziere. De asemenea, sper că cei care se ocupă de destinele cărților noastre peste hotare s-au gândit să expedieze câteva exemplare măcar. Am impresia că tirajul este foarte mic. La Cluj, cel puțin la librăria al cărei client sunt, nici n-a fost expusă, s-a vândut pe sub tejghea. Când apar cronici vă trimit exemplar din „Steaua".*[…] *Mi-a plăcut mult felul în care subliniaţi* […] *meritele lui Caracostea în problemele metodei şi concepției. De vor citi folcloriştii, o parte vor roşi – s-ar cuveni să aibă această putere – şi toţi vor pricepe, dacă n-au orbul găinilor. Dar cred că nu citesc, ci povestesc pe teme contemporane pentru a se apropia de informatori*".

În scrisoarea din 6 decembrie 1970, Ion Taloș este de părere, punctat, că: „*1) am regretat în primul rând tipărirea la sfârşit a notelor de subsol, pentru că ea îngreunează mult lectura; nu era rău să daţi la sfârşit o listă bibliografică, din care ar fi rezultat mai uşor decât din note marele volum de lucrări pe care le-aţi pus la contribuție; totodată cred că era bine să fi întocmit indici de nume şi materii care ar fi uşurat cercetarea lucrării. O să vi se pară că sunt observații prea nemțești, poate, dar mie mi-ar fi plăcut lucrarea şi mai mult dacă ar fi avut aceste „instrumente" puse la dispoziţia lectorului neuniversitar; 2) mi s-a părut apoi că dvs. ştiţi foarte mult despre metoda istorico-geografică şi, dat fiind că la noi e prea puţin cunoscută, în special de cei care predau folclorul în învăţământul superior „fără a fi folcloriști", nu era rău să o prezentaţi încă mai pe larg. Tot aici mi-a produs nedumerire faptul că aţi citat, dintre români, pe Hasdeu (ca precursor), Caracostea, Găzdaru şi Fochi, fără să amintiţi un cuvânt de Muşlea care, prin snoava despre femeia necredincioasă, s-a încadrat destul de timpuriu în preocupările acestei şcoli*".

Despre *Antologie de proză populară epică*[5] Ion Taloș amintește în scrisoarea din 18 august 1966 că: „ [...] *Antologia e însă copleșitoare și sunt*

[5] vol. I-III, Editura pentru Literatură, București, 1966.

BDD-V3076 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 3.21.248.47 (2024-04-23 22:43:54 UTC)

sigur că vă va reprezenta cu mare cinste peste hotare și peste timp. Vă doresc sănătate și spor la muncă pentru ca să mai realizați asemenea opere".

Nicolae Bot scrie admirativ în epistola din 19 august: „[...] *Copleșitoare este, prin valoarea sa unică, «Antologia prozei populare epice». Fără îndoială că este cea mai valoroasă antologie folclorică românească şi că poate sta alături de cele mai bune lucrări de acest fel din folcloristica străină. Aduceți prin ea servicii imense prozei populare românești atât în ţară cât şi peste hotare. Toate antologiile de până acum, indiferent de genul căruia sunt dedicate, rămân în faţa ei încercări palide. Nu-i invidiez pe aceia care au în plan editarea unor antologii de folclor*".

Petru Caraman, în scrisoarea din 15 septembrie 1966, subliniază: „*Mai întâi mă simt dator să Vă mulțumesc cu recunoștință pentru darul regesc, pe care mi l-ați făcut. Cele 3 tomuri compacte de epică populară in proză – adevărat corpus al basmului și al snoavei – sunt, incontestabil, un eveniment folcloric în toată puterea cuvântului. Iată pentru ce, în același timp, țin să Vă felicit in adâncul inimii pentru valoroasa operă ce aţi realizat şi să fericesc disciplina noastră folclorică pentru darul atât de prețios pe care l-a primit de la Dvs. această mare colecție, așa de prezentabilă, și sub aspectul tehnicii tipografice, este în adevăr oglinda realității actuale a basmului la Români. O oglindă care – datorită competenței și trudei migăloase, precum şi unui spirit impresionant de ordonat – reflectează fidel un domeniu atât de important al folclorului Românesc în studiul contemporan. Ea ne dă în același timp foarte utile orientări şi asupra trecutului, când stilul basmelor din toate culegerile pe care le posedăm, fără nici-o excepție, nu era al povestitorului din popor, ci în cea mai mare parte trebuie atribuit culegătorului. Studiul introductiv, precum si întregul aparat științific afectat bogatei Dvs. colecții sunt de asemenea la înălțime. Vreau să vă spun că vă fac onoarea*".

Reacția pozitivă la apariția *Istoriei folcloristicii românești*[6] (lucrare, de altfel, distinsă cu premiul „B. P. Hasdeu" al Academiei Române**)** nu s-a lasat mult așteptată. Astfel, Nicolae Bot, în scrisoarea din 24 octombrie 1974 notează: „*Cartea este grandioasă; este ca un templu al cărui mare preot (preot-magician?) este în același timp arhitect şi constructor al aceleiași construcții, poartă în aşa măsură pecetea marii sale personalități. Totul este gândit personal, cu lumini în becuri la care nu s-a gândit nimeni, cu ierarhii valorice sigure, cu multe, multe noutăți. Obiectivitatea este dublată de căldură şi înțelegere când este vorba de marii şi micii dispăruți, de îndemnuri colegiale când este vorba despre marii (fără mici) noștri contemporani. Aștept cu nerăbdare să aud impresii. Mi se pare că unii se vor bâlbâi amarnic*

[6] Editura Enciclopedică Română, București, 1974.

BDD-V3076 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 3.21.248.47 (2024-04-23 22:43:54 UTC)

făcând eforturi să şi le împărtăşească cu argumente. Vă mulţumesc mult pentru toate: pentru că aţi scris cartea, pentru că mi-aţi trimis-o, pentru că mai aveţi încredere în mine şi în planurile mele […]".

La câteva zile după primirea epistolei de la Nicolae Bot și Ion Taloș reacționează:

„[...] *A fost o mare plăcere, ca lectură, e plină de informații, se remarcă printr-un admirabil spirit de sinteză, de viziune globală, stăpână asupra materialului, dovedește mare sensibilitate la valorile științifice. Nu insist acum, căci sper să pot face o recenzie, cu toate că nimeni nu știe ce posibilități de publicare va avea anul viitor. Vreau numai să vă felicit din toată inima pentru că ați dus până la capăt o istorie ce merită să fie pusă la îndemâna oamenilor din specialitate, ca și la aceea a oficialilor, punând în valoare realizări pe care ei nu le bănuiesc. [….] Văd că critica de specialitate păstrează tăcere asupra cărții, tăcere desigur semnificativă. Cu atât mai rău pentru acesta. Personal, am convingerea că lucrarea dvs. se citește și recitește și că… faptele rămân fapte. Tăcerea criticii nu face decât să acopere cu mai multă rușine pe unii. Am auzit că unii bucureșteni răspund (firește, oral) la o carte prin amenințarea că vor da cu piatra în autorul ei (!... !). Poate lucrurile de acest fel arată cât de importanți se cred unii și… de ce mijloace dispun*" (8 decembrie, 1974).

Cunoaşterea profundă şi nemijlocită a folclorului românesc în evoluţia lui, ca şi fructuoasa activitate de înregistrare modernă a creaţiilor populare este recunoscută și apreciată, după câte am văzut și în corespondența primită de Ovidiu Bîrlea de la nume reprezentative ale domeniului: Petru Carman, Nicolae Bot și Ion Taloș.

Selectând doar câteva scrisori, care au în prim-plan comentarii, sugestii ale câtorva din studiile importante ale operei lui Ovidiu Bîrlea, constatăm că toate opiniile sunt profesionist argumentate de către cele trei mari personalități ale vremii.

Așa cum subliniează Sabina Ispas, „Ovidiu Bîrlea a fost şi a rămas folclorist şi nu şi-a manifestat explicit interesul faţă de ceea ce ar justifica, în epocă, încadrarea operei sale în domeniile etnologiei sau antropologiei culturale, deşi, privită în ansamblu, perspectiva sa de cercetare depăşea cu mult domeniul strict al interpretării textului literar folcloric. El poate fi considerat unul dintre cei mai autoritari specialişti care au determinat, prin lucrările realizate şi prin direcţiile pe care le-a imprimat cercetărilor ulterioare, totala autonomizare şi certificarea ştiinţifică a domeniului folcloristicii (în sens specializat)".[7]

[7] Sabina Ispas, *op.cit.*, p.5.

BDD-V3076 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 3.21.248.47 (2024-04-23 22:43:54 UTC)

Bibliografie

Banța, Ionela, Carmen. 2013. *Ovidiu Bîrlea – ediție critică din fondurile documentare inedite*. București: Editura Muzeului Național al Literaturii Române.

Datcu, Iodan. 2013. *Ovidiu Bârlea, etnolog și prozator*. București: RCR Editorial.

Ispas, Sabina. 2010. *Cuvânt înainte* la Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcoristicii românești* (ediție îngrijită și bibliografie de Carmen Banța). Craiova: Editura Aius, pp. 5-14.

Arhive, Documente

„Arhiva personală Ovidiu Bîrlea" – Biblioteca Facultății de Teologie Greco-catolică, Blaj.

BDD-V3076 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 3.21.248.47 (2024-04-23 22:43:54 UTC)